

VỀ CHỢ NỔI NGÃ BÃY – PHỤNG HIỆP XƯA VÀ NAY

NGA BAY - PHUNG HIEP FLOATING MARKET IN THE PAST AND TODAY

Phạm Văn Diệp¹

Tóm tắt

Nam Bộ có nhiều chợ nổi, nhưng có thể nói, về quy mô, sự sung túc cũng như danh thế thì không chợ nào bằng chợ Ngã Bảy - Phụng Hiệp. Sau 100 năm ra đời và phát triển, vào đầu thế kỷ thứ XXI (2001), Ủy ban Nhân dân huyện Phụng Hiệp quyết định dời chợ nổi Ngã Bảy đến địa điểm khác là vàm kinh Ba Ngàn (xã Đại Thành), cách chợ Ngã Bảy cũ 3 km về hướng sông Hậu. Cũng từ đây, danh xưng chợ nổi Ba Ngàn xuất hiện.

Từ cái nhìn so sánh, bài viết đi tìm những giá trị của chợ Phụng Hiệp xưa, đồng thời bước đầu nhận diện những ưu thế cũng như hạn chế của việc di dời chợ nổi Ngã Bảy trong cuộc sống hiện nay.

Từ khóa: Chợ nổi, chợ nổi Ngã Bảy - Phụng Hiệp, chợ nổi Ba Ngàn.

Abstract

There are a variety of floating markets in the South of Viet Nam but Nga Bay-Phung Hiep Floating Market is the most well-known by its size and wealth. After 100 years of establishment and development at the beginning of the 21st century (2001), Phung Hiep District People's Committee decided to move Nga Bay Floating Market to Ba Ngan rivulet (Dai Thanh), 3kms far away from the old market towards the Hau river. Since then, Ba Ngan Floating Market has been named.

From the perspective of comparison, the article is to find out the value of ancient Phung Hiep Floating Market and simultaneously identify both advantages and limitations of the relocation of Nga Bay Floating Market to current life.

Keywords: Floating Market , Nga Bay-Phung Hiep Floating Market, Ba Ngan Floating Market.

1. Dẫn nhập

Chợ nổi Ngã Bảy - Phụng Hiệp xưa (thuộc ấp Châu Thành A, thị trấn Phụng Hiệp, huyện Phụng Hiệp, tỉnh Hậu Giang) được tụ họp trên vị trí đặc địa của bảy ngã kinh: Cái Côn, Lái Hiếu, Quán Lộ - Phụng Hiệp, Mương Lộ, Xẻo Vòng, Xẻo Môn, Mang Cá. Đặc biệt, đây là nơi sinh hoạt nhộn nhịp về mặt giao thông, giao thương và giao lưu giữa người Lục tỉnh; là chợ đầu mối, thu hút khối lượng lớn hàng hóa và cung ứng cho các nơi có nhu cầu. Hàng hóa rất đa dạng phong phú, được lực lượng thương hồ, thương lái, nông dân cung ứng phục vụ nhu cầu cho ngày thường cũng như lễ tết. Nhà nghiên cứu Nhâm Hùng cho biết: “Thời mới hình thành chợ nổi Phụng Hiệp từ năm trăm đến ba trăm chiếc mỗi ngày” (Nhâm Hùng 2006, tr.83); “Đầu thời kỳ đổi mới luôn trên 1.000 chiếc mỗi ngày, dịp cao điểm tết có khi đến hơn 3.000 chiếc, nhiều ghe chày, ghe cà vom, trọng tải đến 30 – 40 tấn cùng neo đậu mua bán; riêng đồ ngang, đồ dịch vụ có đến gần trăm chiếc” (Nhâm Hùng 2011, tr. 38). Chợ nổi Ngã Bảy cũng là điểm du lịch hấp dẫn của khách trong nước và ngoài nước thời kỳ đất nước đổi mới và phát triển. Tuy nhiên, sau 15 năm trở lại đây, kể từ khi chợ nổi Ngã Bảy được dời về

vàm Ba Ngàn (2001- 2015) thì sự sung túc của chợ giảm dần. Các phương tiện vận tải thủy và số hộ tham gia mua bán trên sông ngày càng ít; khách tham quan du lịch cũng thưa dần. Người dân địa phương cho biết, số phương tiện tham gia mua bán ở chợ mới còn khoảng 50% so với chợ cũ. Nguyên nhân chủ yếu là do vị trí họp chợ không thuận lợi, thiếu không gian và không có hệ thống giao thông đường bộ.

2. Nội dung

2.1. Chợ nổi Ngã Bảy - Phụng Hiệp xưa/cũ

Vùng Phụng Hiệp xưa được người Pháp gọi là cánh đồng sậy. Nhà văn Sơn Nam cho đây là “Một cánh đồng bát ngát, nước ngọt, không quá thấp như Đồng Tháp Mười, cũng không quá sinh lầy nhiễm phèn. Đó là cánh đồng sau này trở thành quận Phụng Hiệp, đây lau sậy...” (Sơn Nam 1973, tr. 302). Năm bất thuận lợi ấy, người Pháp đề ra kế hoạch đào kinh, quy tụ bảy ngã: kinh Cái Côn, kinh Lái Hiếu, kinh Quán Lộ - Phụng Hiệp, kinh Mương Lộ, kinh Xẻo Vòng, kinh Xẻo Môn, kinh Mang Cá về một mối. Để hình thành cụm kinh Ngã Bảy, trước hết họ cho đào mở 3 hướng kinh chính mang tính chiến lược. Đầu tiên là đào kinh xáng Cái Côn, từ sông Hậu vào sâu 15km. Đây có thể

¹ Thạc sĩ, Trường Cao đẳng Cộng đồng Hậu Giang

nói là con kinh cái đưa nước ngọt vào và rút nước phèn ra; tiếp đến là kinh xáng Lái Hiếu (còn gọi là Bassac Long Mỹ), tiếp kinh xáng Cái Côn dẫn nước tới cánh đồng giáp vùng Long Mỹ, xuyên qua Lung Ngọc Hoàng, dài khoảng 25km; cuối cùng là kinh xáng Phó Đường, hay còn gọi là kinh Quản Lộ Phụng Hiệp, dài 140km đến bán đảo Cà Mau.

Tòa ra từ 3 trục kinh xáng lớn này, những năm đầu thế kỷ XX, người Pháp xẻ thêm 4 nhánh kinh khác là kinh Mương Lộ đi Sóc Trăng (1901); kinh Xẻo Vông (1908) đi về hướng Cần Thơ. Ngay tại điểm nối kinh xáng Lái Hiếu - Cái Côn - Xẻo Môn, họ cho đào nối đến cánh đồng sâu. Tại đây về sau đã hình thành khu điền Tây La Bách. Bên vạt đất phía Đông, cách trung tâm Ngã Bảy 1km, một con kinh nối đến vùng Kế Sách cũng được đào mở, gọi là kinh Mang Cá (gần cầu Phụng Hiệp).

Tính ra chỉ khoảng hơn 10 năm, bảy con kinh đã được hoàn thành và tập trung về một mối, gọi là vùng Ngã Bảy/chợ Ngã Bảy. Năm 1915, Pháp rời quận lỵ Rạch Gòi về Ngã Bảy. Quận lỵ mới được gọi là quận Phụng Hiệp. Theo Tự điển địa danh hành chính Nam Bộ của nhà nghiên cứu Nguyễn Đình Tư (2008) ghi nhận: “Làng Phụng Hiệp, Tổng Định Hòa thành lập vào ngày 01/01/1903” (Nguyễn Đình Tư 2008, tr. 837-838). Theo lý giải của Nhâm Hùng trong *Ngã Bảy Xưa và Nay*: “Năm 1903 bổ sung thêm làng Phụng Hiệp. Mổ xẻ tên “Phụng Hiệp” phải chăng đó là từ ghép xuất xứ bởi sự chia tách, giải thể các làng có mang từ “Phụng” và từ “Hiệp” trước đó như Phụng Sơn, Phụng Tường và Tân Hiệp cũng đều thuộc đầu thời Pháp thuộc tổng Định Hòa? Hoặc giải nghĩa theo lối chiết tự: “Phụng” là loài chim quý, “Hiệp” là hợp lại. Phải chăng, Phụng Hiệp xưa có nhiều loài chim sinh sống, nên nhà cầm quyền đặt địa danh Phụng Hiệp để cho thấy: đây là nơi đất lành chim đậu, ngụ ý mong muốn người tứ xứ kéo về sinh sống làm ăn?” (Nhâm Hùng 2011, tr. 14).

Cụm kinh Ngã Bảy hoàn thành đã có tác động lớn đến sự hình thành cộng đồng dân cư trong vùng. Dọc các con kinh, nhất là kinh lớn, người dân kéo nhau đến dựng lều, làm nhà ở hai bên bờ kinh, lập làng. Các làng mới lần lượt ra đời từ đó. Hoạt động sinh tồn của cư dân lúc này là trồng lúa nước trên các cánh đồng; đánh bắt cá, chim. Sau này, Phụng Hiệp còn là đầu mối giao thông cho các tỉnh khi mà lúa gạo, nông sản các tỉnh theo kinh Quản Lộ chở lên Cần Thơ - Sài Gòn thường đi ngang qua Phụng Hiệp. Các hãng tàu đồ khách mở tuyến đường dài,

ghe thương hồ miệt trên như Bình Dương, Biên Hòa cũng đổ xuống giao thương. Chợ Ngã Bảy đã ra đời trong bối cảnh hình thành quận Phụng Hiệp, và trở thành tâm điểm xây cất phố xá. Dần dần do mật độ mua bán trên bờ quá đông, chợ được hợp dưới sông - giữa ngã bảy sông bao gồm (kinh Cái Côn, kinh Lái Hiếu, kinh Quản Lộ-Phụng Hiệp, kinh Mương Lộ, kinh Xẻo Vông, kinh Xẻo Môn, kinh Mang Cá). Chợ nổi Ngã Bảy ra đời từ đó.

Chợ nổi Ngã Bảy - Phụng Hiệp ra đời, đã tạo công ăn việc làm cho lực lượng nông dân không đất hoặc thiếu đất canh tác chuyển sang nghề buôn bán, như bán vàm, ghe dạo. Chỉ cần chiếc ghe hai mươi giạ (hoặc) ba mươi giạ² hay chiếc xuồng nhỏ với ít vốn, người ta có thể chèo, bơi đi bán tạp hóa, bánh, trái cây, hủ tiếu, chè, thuốc lá, nước giải khát,... cho khách vãng lai đến mua bán hoặc đậu ghe nghỉ chờ con nước.

Chợ nổi ra đời cũng đã đáp ứng nhanh chóng nhu cầu tiêu thụ nông sản hàng hóa. Nghề thương hồ ngày càng ăn nên làm ra. Cảnh mua bán trên sông tấp nập. Những ghe hàng từ nhiều nơi đổ về chợ nổi Ngã Bảy bán rồi mua hàng tạp hoá sỉ, tải đi khắp các kênh rạch nhỏ bán lẻ. Hàng hóa đưa về ngày càng nhiều đã biến chợ nổi Ngã Bảy - Phụng Hiệp thành thị trường sôi động, thu hút nhiều ghe thương hồ với nhiều chủng loại hàng hóa, tạo nên một khu chợ lớn giao thương vừa “sỉ” vừa “lẻ”. Theo đó, tính cạnh tranh cũng ngày càng gay gắt đối với chất lượng các mặt hàng, như hàng nông sản phải tươi sống, hàng tiêu dùng phải vừa chắc, bền vừa phải có mẫu mã đẹp. Trải qua thời gian, chợ nổi Ngã Bảy - Phụng Hiệp đáp ứng yêu cầu gắn kết giữa các ngành kinh tế nông nghiệp, công nghiệp; đã có xí nghiệp mía đường, xí nghiệp chế biến bột giấy, phân vi sinh từ bã mía; tiểu thủ công nghiệp có các làng nghề truyền thống khai thác nguyên liệu, các phụ phẩm từ các sản phẩm nông nghiệp, công nghiệp tại địa phương (xơ dừa, tre, trúc, lục bình...); các trại đóng ghe, tàu, vỏ máy; đan cần xé, vựa chứa lúa, cửa hàng vật liệu xây dựng, tiệm cơ khí sửa chữa máy móc, làm đồ gia dụng bằng sắt, nhôm... và thương mại dịch vụ có siêu thị, nhà hàng nổi phục vụ ăn uống, mua bán xăng dầu, tiệm bán tạp hóa...; đồng thời, điều này cũng cho thấy mối quan hệ giữa đô thị với nông thôn.

Chợ nổi Ngã Bảy thường nhóm vào tờ mờ sáng hằng ngày. Từ 5 đến 8 giờ sáng là cao điểm cho việc mua bán nông sản tươi. Từ đó đến chiều và

² Giạ: tương đương có sức chứa bằng 2 thùng, khoảng 20kg/1thùng.

tối, chợ vẫn tiếp tục hoạt động với các nhóm hàng hóa khác như hàng tiêu thụ công nghiệp, mỹ nghệ (lu, hũ, khay, tô, chén, tủ thờ, giường ngủ, bàn ghế, vải mặc) và các đồ gia dụng thiết yếu; nhóm hàng cá, khô, mắm, than, củi, mật ong, chiếu nằm, lá lợp nhà, tạp hóa, gia dụng hoặc dịch vụ ăn uống.

Chợ nổi Ngã Bảy nhóm họp ngay trên tâm điểm bảy ngã sông, kéo dài đến vài cây số. Ước tính diện tích mua bán trên sông có thể lên đến cả trăm ha mặt nước với lượng bình quân giao dịch hàng trăm tấn hàng hóa mỗi ngày. Ngày rằm, ngày tết có thể lên đến vài ngàn tấn. Ngoài ra, còn phải kể đến hàng chục bến đò dọc, đò ngang với số lượng vài trăm chuyến đi, đến suốt ngày đêm.

Phương châm mua bán tại chợ nổi là coi trọng “chữ tín”, nhất là giới thương hồ. Nhiều khi, khối lượng hàng hóa có giá trị cả chục triệu đồng song chỉ cần “hợp đồng miệng”. Việc mua bán diễn ra sòng phẳng, theo kiểu “thuận mua, vừa bán”. Một khi ghe bán, ghe mua đã đồng ý thì chỉ cần vài mươi phút sau là hàng được chuyên xong xuống ghe. Đặc biệt, tại đây không có hình thức “mua chịu, bán chịu” mà phải là “tiền trao, cháo múc”.

Phương thức cân - đong - đo đếm ở chợ nổi Ngã Bảy cũng khá đặc biệt. Nó vừa sòng phẳng, vừa tùy nghi, thoải mái. Công cụ đo lường khi thì tính bằng gạ, lúc thì bằng kí lô hoặc bằng lít³, tùy theo loại hàng và thỏa thuận hai bên. Đặc biệt, còn có lối đếm thiên, đếm chục; bán mớ, bán mả. Nói là chục, nhưng thường nhiều hơn con số 10; có khi chục là 12, 14, 16 (đôi với trái cây). Mua mả là mua trọn phần hàng trên ghe; bán mớ là bán một nhóm hàng không cần cân, đong, đo, đếm. Chính nhờ phương thức trao đổi sáng tạo này mà giao thương tại chợ nổi đỡ mất thời gian, tạo sự hài lòng cho bên bán, bên mua. Hiện nay, cung cách truyền thống này vẫn còn áp dụng.

Hình thức giới thiệu hàng hoá trên chợ nổi cũng rất độc đáo. Không giống như chợ trên bờ, những ghe hàng trên chợ nổi không quy tập từng khu theo loại hàng. Do vậy, ở đây đã xuất hiện một hình thức giới thiệu hàng hoá sáng tạo, làm nên nét riêng của chợ nổi là hình thức “bẹo hàng”. *Bẹo hàng* chính là một cách quảng bá hàng hóa tại chỗ. Theo đó, trước mỗi mũi ghe, người ta thường cắm hoặc gác ngang một cây sào dài, bên trên treo những mặt hàng muốn bán. Không có những lời rao ồn ào, vồn vã, níu kéo nhưng cách quảng bá này lại có sức

thu hút sự tập trung của khách hàng. Họ nhìn cây “bẹo” để nhanh chóng tìm được các loại hàng cần mua. Bẹo hàng có một số hình thức như bẹo mặt hàng nào, thì bán mặt hàng đó; hay bẹo mặt hàng này nhưng lại bán mặt hàng khác, như “bẹo lá, bán ghe” chẳng hạn - nếu chiếc ghe “bẹo” một tấm lá lợp nhà nghĩa là người chủ muốn bán chiếc ghe ấy; cuối cùng là cách “bẹo” hàng bằng âm thanh của những chiếc kèn trên những ghe bán dạo, có người bấm kèn bằng tay (loại kèn nhỏ, bằng nhựa), có người vừa chèo vừa dùng chân đạp lên kèn (loại kèn lớn, còn gọi là kèn cóc). Những ghe hàng này len lỏi vào bên đậu của các ghe lớn với nhiều tiếng kèn khác nhau, làm cho chợ nổi thêm rộn rã. Hiện nay, chợ nổi có thêm những hình thức “bẹo hàng” hiện đại hơn, như “bẹo” bằng những bảng hiệu, hộp đèn, áp phích, băng rôn của các ghe hàng, các cửa hàng nổi trên sông. Tuy nhiên, bản chất hình thức “bẹo hàng” thì không thay đổi. Nó là một nét văn hóa giao thương độc đáo của chợ nổi Ngã Bảy.

Về hàng hoá, như các chợ nổi khác ở Nam Bộ, chợ nổi Ngã Bảy - Phụng Hiệp cũng bày bán đầy đủ các mặt hàng phục vụ cuộc sống người dân Tây Nam Bộ. Ngoài ra, chợ nổi Ngã Bảy còn có những mặt hàng mang tính chất đặc sản, thương hiệu, phản ánh nét văn hoá địa phương rõ nét.

Trước hết phải kể đến các loại ghe, xuồng - mặt hàng vận tải truyền thống trên sông nước. Các loại này mang thương hiệu chợ nổi Ngã Bảy bởi được chế tác tại vùng đất Ngã Bảy. Ghe, xuồng bán khá chạy bởi nó giúp nhà nông tiện sử dụng trong mùa nước nổi, do trọng tải vừa, gọn, khỏe, chắc, phù hợp với điều kiện ruộng đồng phía Tây sông Hậu. Sau ngày giải phóng rồi sang thời kỳ đổi mới, nghề đóng ghe, xuồng ở Ngã Bảy càng phát đạt. Tại đây có hơn 50 trại đóng ghe xuồng với hơn 1.000 thợ lành nghề, sản xuất trên 20.000 ghe, xuồng các loại mỗi năm. Có thể nói, chính không gian giao thương chợ nổi Ngã Bảy đã góp phần tạo nên uy tín thương hiệu nghề đóng ghe, xuồng Ngã Bảy gần một thế kỷ qua.

Các thương hiệu khác gắn với chợ nổi Ngã Bảy cũng đã có từ lâu như chim, rắn, rùa (nay gọi chung là động vật hoang dã). Những năm 80 của thế kỷ XX, chúng là những mặt hàng được bán trên bờ, xung quanh đóc cầu Phụng Hiệp cạnh phố chợ (hướng xã Đại Thành), tạo thành những chợ chim, chợ rắn, chợ rùa. Nhiều chủng loại chim, thú của miệt đồng, miệt rừng U Minh, lung Ngọc Hoàng được bày bán tại đây. Chim thì có: trích, cò, le le,

³ Lít: ngày xưa dân gian thường đặt thợ thiếc làm một cái lon có thể tích nhỏ gọi là 1 lít thường dùng để đo lường gạo, đậu xanh.

gà nước, bồ nông, chàng bèo, gà đái. Thú rừng, thú vườn thì có: khỉ, lợn nòi, kỳ đà, chồn, trăn, rắn, rái cá. Đặc biệt là cua đinh, rùa vàng, rùa nắp cũng có mặt ở đây. Đây là món khoái khẩu của người miền Tây nên bán rất chạy. Các loại động vật này cũng đã trở thành hàng hoá mua bán trên chợ nổi. Sau này, do thực hiện Pháp lệnh bảo vệ động vật hoang dã quý hiếm, chợ chim thú Ngã Bảy phải giải tán.

Không chỉ là không gian sinh hoạt kinh tế của cư dân vùng sông nước Tây Nam Bộ, chợ nổi Ngã Bảy còn là một không gian văn hoá khơi nguồn cảm hứng sáng tạo nghệ thuật. Chính chợ nổi Ngã Bảy đã tạo nguồn cảm hứng cho soạn giả Viễn Châu viết nên sáu câu vọng cổ để đời “Tình anh bán chiếu”. Bài ca kể về mối tình đơn phương của anh thương hồ bán chiếu, với cô gái miệt vườn Ngã Bảy qua giọng hát của đệ nhất danh ca Út Trà Ôn. Nhà văn Dương Trương Thiên Lý (tức Trần Bạch Đằng), khi viết tiểu thuyết “Ván bài lật ngửa”, đã chọn bối cảnh chợ Phụng Hiệp làm nơi dừng chân cho nhân vật Nguyễn Thành Luân - một chiến sĩ cách mạng trên đường ra thành hoạt động, sau Hiệp định Genève 1954. Tác phẩm được dàn dựng thành phim và khán giả dễ nhận ra hình ảnh chợ nổi Ngã Bảy hiện ra trong bối cảnh nhân vật Nguyễn Thành Luân đang trên chuyến tàu đò.

Trong *Tìm hiểu đất và người Hậu Giang*, Nhâm Hùng có viết: “Nhà văn Sơn Nam trong nhiều quyển sách, có nói đến điệu hò Ngã Bảy được sinh thành từ chợ nổi Ngã Bảy - Phụng Hiệp. Dù chưa tìm được bản sưu tầm, ký âm nào nhưng theo ông, đây là điệu hò ngắn mô phỏng hò Cần Thơ. Ngoài điệu hò, chợ nổi còn hình thành những kiêu rao hàng lanh lảnh, tha thiết, mời mọc: “ai ăn chèo đậu đen nước dừa đường cát hôn...?” “bánh bò hôn...”; Những người cao niên ngày nay còn thuộc lòng nhiều ca dao, câu hò ca ngợi sinh hoạt chợ, phổ biến tại chợ nổi Ngã Bảy - Phụng Hiệp nghe thật thâm thúy, mộc mạc mà không kém giá trị văn học: “Đạo nào vui bằng đạo đi buôn/ Xuống biển, lên nguồn gạo chợ, nước sông Hay như: Chèo ghe đi bán cá vô/ Nước chảy ồ ồ chẳng thấy ai mua” (Nhâm Hùng 2006, tr. 92).

Chợ nổi Ngã Bảy cũng là mảnh đất phì nhiêu cho các điệu hò sông nước. Anh trai thương hồ, cô gái miệt vườn quen nhau trong mua bán, rồi giao lưu văn nghệ bằng các câu hò đối đáp, gắn liền với đời sống chợ nổi: “Tháng giêng, tháng hai tôi đi bán sừng sa, sừng sáo/ Tháng năm, tháng sáu tôi đi bán bánh bò” (Nhâm Hùng 2011, tr. 43); hoặc: “O

ầu ơ... Chuyến này anh chở cát/ Chuyến khác anh chở vôi/ Anh làm sao cho duyên nợ lời thôi/ Nay đổi, mai dòi/ Liệu bề anh có thương đặng trọn đời/ Anh hãy thương ơ ầu ơ...! (Nhâm Hùng 2009, tr. 67).

Chợ nổi Ngã Bảy còn là không gian/bối cảnh cho điện ảnh và nhiếp ảnh. Nhiều đoàn làm phim từ các Đài Truyền hình Việt Nam, Truyền hình thành phố Hồ Chí Minh, hãng phim Giải Phóng... đều đã đến chợ nổi Ngã Bảy làm phim. Đáng chú ý là vào năm 1992, tàu Calypso thuộc tổ chức phi chính phủ, khi nghiên cứu về môi trường đã đến Phụng Hiệp quay phim tài liệu về chợ nổi Ngã Bảy và thuyền văn hóa huyện Phụng Hiệp. Phim này sau đó được chiếu rộng rãi trên 120 đài truyền hình trên thế giới. Với các nhà nhiếp ảnh, họa sĩ thì chợ nổi Ngã Bảy cũng là không gian để họ sáng tạo những tác phẩm nghệ thuật. Nhiều tác phẩm đã có mặt trong các cuộc triển lãm nghệ thuật.

2.2. Chợ nổi Ngã Bảy hiện nay

Không gian truyền thống chợ nổi Ngã Bảy được UBND huyện Phụng Hiệp quyết định di dời đến địa điểm mới là vàm kinh Ba Ngàn (thuộc ấp Đông An, xã Đại Thành, thị xã Ngã Bảy, tỉnh Hậu Giang) vào năm 2001. Sự thay đổi không gian họp chợ đã đem lại những hệ quả mang tính hai mặt. Nói khác đi, đó là “cái được” và “cái mất” khi chuyển địa điểm họp chợ nổi Ngã Bảy truyền thống.

Trước nhất xin nói về “cái được”. Chợ nổi chuyển đến địa điểm mới khiến tâm điểm bảy ngã sông được thông thoáng. Tàu, thuyền qua lại dễ dàng, không còn mối nguy cơ va chạm do chạy với tốc độ nhanh. Việc quản lý trị an, bảo vệ môi trường của cơ quan chức năng cũng dễ dàng hơn. Các cơ quan chức năng không còn phải vất vả, tìm biện pháp hữu hiệu để quản lý hoạt động chợ nổi. Dọc theo các đầu doi (Đoi đất: là dải phù sa ở cửa sông hay dọc sông) (Nguyễn Đình Tư 2008, tr. 254), sự thông thoáng càng rõ nét hơn. Đứng trên cầu Ngã Bảy có thể ngắm và cảm nhận sự bình lặng, êm ả của mặt sông, bởi xung quanh không còn cảnh náo nhiệt ồn ào.

Còn “cái mất” khi di dời chợ nổi Ngã Bảy là gì? Ba Ngàn - địa điểm mà chợ nổi Ngã Bảy được dời đến chỉ là một vàm kinh nhánh, với ba ngã nổi từ kinh xáng Cái Côn về hướng sông Hậu. Xóm ấp ở đây cách trung tâm xã Đại Thành khoảng 1km. Đến nay, xã vẫn chưa có phố, chợ; đường từ xã đến chợ nổi Ba Ngàn cũng chưa thể lưu thông bằng xe 4 bánh. Đây chính là nguyên nhân làm chợ vắng

khách ngay từ những năm đầu đời đến Ba Ngàn. Trong khi đó, các tàu, ghe vẫn lén lút quay lại chợ nổi Ngã Bảy mua bán, dù biết rõ sự chế tài nếu bị cơ quan chức năng phát hiện.

Thực tế cho thấy, vị trí cũ của chợ nổi Ngã Bảy có nhiều lợi thế hơn vị trí mới bởi bề dày lịch sử cũng như sự quen thuộc/đặc địa về không gian sinh hoạt kinh tế. Chợ gắn liền với giao điểm các ngã sông - Ngã Bảy, là nơi gặp gỡ của các luồng, tuyến giao thông, giao thương từ Cà Mau, Sóc Trăng, Bạc Liêu, Rạch Giá. Ghe xuồng muốn lên miệt trên Sài Gòn, Chợ Lớn, Cần Thơ thì đều phải đi qua Ngã Bảy. Tại đây, ghe tàu vừa đậu chờ con nước, vừa giao dịch mua bán và tìm nguồn cung ứng dịch vụ. Xung quanh chợ nổi Ngã Bảy là mạng lưới cơ sở tiểu thủ công nghiệp, nhà vựa, kho hàng liền kề với lộ xe, khiến việc giao thương thuận tiện, giảm chi phí, giảm thời gian đi lại. Khách thương hồ không chỉ thuận tiện giao thương trên sông, mà còn dễ dàng lên chợ trên bờ tìm mỗi tiêu thụ hàng hóa.

Có thể nói, thực trạng trên đã chỉ ra những “cái mất” của chợ nổi Ngã Bảy- Phụng Hiệp (nay là thị xã Ngã Bảy) khi chuyển đổi vị trí. Chợ tại Ngã Bảy không còn cũng đồng nghĩa với việc làm mất đi một mảng kinh tế thương mại sùng túc trên sông. Một khối lượng lớn hàng nông sản đã dần dịch chuyển sang các chợ nổi khác. Nhiều thương hồ bỏ nghề, kéo theo hàng ngàn lao động mất việc làm. Mặt khác, sự di dời chợ nổi truyền thống cũng phần nào giảm đi sự sùng túc khu phố chợ trên bờ của thị xã Ngã Bảy. Tính chất đầu mối của chợ (trên bờ) Ngã Bảy cũng dần biến mất.

Đáng kể là chợ nổi Ngã Bảy đã không còn là đặc sản của du lịch sông nước Cần Thơ - Hậu Giang, và đã bị xóa tên trên bản đồ du lịch quốc tế, quốc gia. Theo một số công ty du lịch lớn như Saigontourist, Công ty Du lịch Hòa Bình, Viettravel, Công ty Du lịch Cần Thơ,..., từ ngày dời chợ nổi, các công ty này đã phải cắt tour đến chợ nổi Ngã Bảy. Còn tại địa điểm mới là chợ nổi Ba Ngàn cũng không thấy du khách, nhất là du khách quốc tế trên những du thuyền.

Thông qua tư liệu, ngược dòng thời gian với cái nhìn so sánh giữa chợ nổi Ngã Bảy cũ và mới, lại càng thấy tiếc nuối về giá trị du lịch của chợ nổi Ngã Bảy. Tác giả Nhâm Hùng trong “Chợ nổi Đồng bằng sông Cửu Long” cho biết: “Qua khảo sát thực tế từ cuối thập niên 80 của thế kỷ trước, du lịch chợ nổi đã hình thành mà điểm đến chủ yếu: chợ nổi Ngã Bảy - Phụng Hiệp! Những năm

1992 - 2000, mỗi ngày có từ 100 - 200 du khách nước ngoài thông qua tour du lịch từ thành phố Cần Thơ, hoặc trực tiếp đến tham quan chợ nổi ở đây” (Nhâm Hùng 2009, tr. 82). Để đáp ứng nhu cầu phát triển du lịch, nhiều doanh nghiệp ở Phụng Hiệp đã bỏ vốn sắm gần 20 du thuyền có trọng tải từ 5-10 tấn, trang trí đẹp, có thể chở vài chục người tham quan chợ nổi. Ngồi trên du thuyền, du khách được len lỏi, ngắm nhìn cảnh sinh hoạt mua bán ngay tâm điểm bảy ngã sông; chứng kiến hàng trăm cây “bẹo” hàng treo lủng lẳng những rau, củ, quả. Không chỉ xem, du khách còn thoải mái mua, lựa chọn ngã giá, cân, đếm thỏa thích. Nếu có thời gian du khách cứ thả thuyền la cà từ ghe hàng này sang ghe hàng khác, tận mắt chứng kiến cách sinh hoạt, nơi ăn chốn ở của những khách thương hồ sống đời “gạo chợ nước sông”; ngắm nhìn toàn cảnh mua, bán, tiếp thị, được nghe âm thanh tiếng máy nổ, tiếng mái chèo khuấy nước, tiếng gọi í ới trên chợ nổi Ngã Bảy.

Thường thức ẩm thực chợ nổi, du khách sẽ có cảm giác thích thú khi được ăn uống trên sông nước. Họ được nếm thử rất nhiều đồ ăn, thức uống, như chè, cháo, nước đá si rô, nước ngọt, nước dừa, cà phê, hủ tiếu, các loại bánh bao, bánh lá dừa, bánh lọt, bánh bò, xôi, hột vịt lộn, đồ nhậu... Những thức này thì chợ trên bờ cũng có, tuy nhiên trên chợ nổi, nhiều món ăn, đồ nhậu được chế biến và nấu ngay trên ghe, ăn nóng trên không gian sông nước, đôi khi còn bị nghiêng đổ do sóng sông nhồi. Hình thức ăn uống này đã tạo nên sự “độc, lạ” cho du khách chợ nổi Ngã Bảy.

Nhiều nét độc, lạ khác của chợ nổi Ngã Bảy cũng hấp dẫn du khách không kém. Đó là trên chợ nổi có những bè xăng nổi, tiệm may nổi, rồi những ghe họa hình, ghe sửa chữa điện tử, ghe sửa máy nổ... không thiếu thứ gì như trên bờ, nhưng cách hiện hữu của chúng thì độc đáo bởi tất cả đều “nổi” trên sông nước. Và đó cũng chính là nét hấp dẫn, độc đáo của du lịch sông nước mà chợ nổi Ngã Bảy một thời đã có.

Về mặt văn hoá, có thể nói, việc dời chợ nổi Ngã Bảy đã xóa đi nét đặc trưng văn hóa sông nước Ngã Bảy. Giờ đây, đặc trưng ấy chỉ còn là quá khứ, trong hoài niệm của bao người yêu thích chợ trên sông. Từ thế kỷ trước, chợ Ngã Bảy bao gồm cả chợ trên bờ lẫn chợ trên sông (trên bến dưới thuyền) đã trở thành điểm hội tụ, và như một cánh cửa mở ra từ phía bờ Tây Sông Hậu. Vùng đất này nhanh chóng trù phú, góp phần phát triển nông

nghiệp, công nghiệp và thương mại cho một khu vực rộng lớn từ Cần Thơ, Rạch Giá cho đến bán đảo Cà Mau; tạo mối quan hệ mật thiết với cả Nam kỳ lục tỉnh. Chính tính lịch sử này làm chúng ta trân trọng, tiếc nuối về một mô hình văn minh thương mại cũng như nét đặc trưng văn hóa, tài nguyên du lịch đã từng tồn tại hơn một trăm năm, nay bị biến mất do không còn “không gian sống”, dấu vết rằng việc dời vị trí chợ nổi là một việc làm cần thiết. Một câu hỏi đặt ra hiện nay là, có nên trả lại vị trí cho chợ nổi Ngã Bảy để phát huy hết giá trị của nó trong cuộc sống hiện nay hay không?

3. Kết luận

Chợ nổi Ngã Bảy - Phụng Hiệp với vị trí, truyền thống không những nổi tiếng về hoạt động kinh tế, nơi đây còn là điểm giao lưu văn hóa không riêng của Hậu Giang mà cả vùng đất Nam Bộ xưa và nay. Chợ nổi Ngã Bảy - Phụng Hiệp khởi nguồn từ các giá trị văn hóa sông nước, văn hóa giao thương, văn hóa ứng xử trong giới thương hồ. Chất liệu sông nước đã làm nên không gian chợ nổi - một không gian văn hoá tạo nền cho các tác phẩm văn hoá nghệ thuật nổi tiếng, gắn với tên tuổi như soạn giả Viễn Châu, nhà văn Trần Bạch Đằng, Sơn Nam... và nhiều văn nghệ sĩ khác.

Là một sản phẩm văn hoá của người Nam Bộ, chợ nổi Ngã Bảy - Phụng Hiệp có sức sống mãnh liệt hàng 100 năm nay dù trải qua bao thăng trầm lịch sử. Đó là chứng tích lịch sử về công cuộc khẩn hoang đất phương Nam của cha ông ta, là sự thích nghi, ứng xử với môi trường sông nước của người Nam Bộ xưa cũng như nay. Sự hình thành và phát triển của chợ nổi góp phần duy trì một mô hình văn hóa - kinh tế đậm nét đặc trưng của vùng hạ lưu Sông Cửu Long. Chợ nổi Ngã Bảy - Phụng Hiệp là niềm tự hào của các thế hệ cư dân Ngã Bảy nói

riêng và Hậu Giang nói chung.

Sự phát triển của vùng đất Ngã Bảy hiện nay, khiến vị thế Ngã Bảy như một hạt nhân của sự phát triển kinh tế vùng. Hướng quy hoạch kết hợp giữa “sông” và “lộ”, để phát triển những tiềm năng, thế mạnh của vùng đất, làm cho cơ thể Ngã Bảy vừa giữ được cái giá trị truyền thống, vừa nâng tầm vóc mới. Trên nền móng này, ngoài việc củng cố, chỉnh trang khu vực nội ô phường Ngã Bảy, vành đai thị xã được mở rộng không gian về phía Đông Bắc theo tuyến kinh Quản Lộ và một phần đất phía Tây phường Lái Hiếu. Mặt khác mở rộng đô thị cặp kinh xáng Cái Côn về hướng Đông và ngược lên mặt Bắc theo quốc lộ 1A. Quốc lộ 1A đi qua thị xã Ngã Bảy đã tạo điều kiện thuận lợi rất lớn cho việc phát triển mạnh về thương mại, dịch vụ, du lịch - công nghiệp, tiểu thủ công nghiệp và nông nghiệp nông thôn. Ngã Bảy hôm nay đã và đang phấn đấu để xứng tầm là trung tâm kinh tế - văn hóa - xã hội của đô thị loại III. Trong bối cảnh đó, việc đặt lại vấn đề nghiên cứu sự hình thành và phát triển chợ nổi Ngã Bảy không những là sự tri ân cội nguồn, là “ôn cố tri tân”, mà quan trọng hơn là tìm ra các ứng xử với sản phẩm văn hoá độc đáo này trong cuộc sống đương đại. Thức nhận về vị trí xưa và nay của chợ nổi Ngã Bảy - Phụng Hiệp cũng như có nên trả lại tên, địa điểm như nó đã từng tồn tại trong lịch sử, trong ký ức của người dân hay không? Chính vì vậy, sáng ngày 15/05/2015, tỉnh Hậu Giang đã khởi công xây dựng công trình Bảo tồn và phát huy Chợ nổi Ngã Bảy gắn với du lịch sông nước miệt vườn và trả lại sự sung túc cũng như cái danh, cái thế mà nó vốn có từ xưa. Hy vọng, một tương lai không xa, Ngã Bảy sẽ trở thành “Thành phố du lịch - thương mại” tiêu biểu, nổi tiếng khu vực ĐBSCL.

Tài liệu tham khảo

- Nguyễn, Đình Tư. 2008. *Từ điển địa danh hành chính Nam Bộ*. NXB Chính trị Quốc gia.
- Nguyễn, Văn Hoàng. 2013. Đề xuất giải pháp khôi phục, bảo tồn và phát huy chợ nổi Ngã Bảy gắn liền với phát triển du lịch miệt vườn. Đề tài nghiên cứu khoa cấp tỉnh, Trung tâm Thông tin Xúc tiến Du lịch Hậu Giang.
- Nhâm, Hùng. 2006. *Tìm hiểu Đất và Người Hậu Giang*. NXB Văn nghệ thành phố Hồ Chí Minh.
- Nhâm, Hùng. 2009. *Chợ nổi Đồng bằng sông Cửu Long*. NXB Trẻ.
- Nhâm, Hùng. 2011. *Ngã Bảy Xưa và Nay*. NXB Trẻ.
- Nhâm, Hùng. 2012. *Nghề Truyền thống Hậu Giang*. Nxb Trẻ.
- Sơn, Nam. 1959. *Tìm hiểu đất Hậu Giang*. Sài Gòn: NXB Phù Sa.
- Sơn, Nam. 1973. *Lịch sử khẩn hoang miền Nam*. NXB Trẻ.
- Văn, Tân. 1974. *Từ điển tiếng Việt*. NXB Khoa học Xã hội.